

Мумія

Михайло Мочульський

I

Небо накинуло на себе важке, олов'яне покривало й дрімало. Вітер зривав із дерев пожовкле листя, робив із них човенця й пускав по брудних ковбанях. А холодний осінній дощ сіявся маком.

Хоч не було ще пізно, смерк заглядав до вікон і викликував світло. А на душу сідав мелянхолійний смуток.

Під таку пору заїхали два бородаті жида з "меблями" перед стару каменицю. Один із них задзвонив, і небавом вийшов дверник, проклинаючи непрошених гостей.

– Чи тут мешкає пані Оленецька? – спитав рудий носильник.

– А де ж би? На даху?... Тут! – бурмотів дверник.

Потім подивився на "меблі", усміхнувся згiрдно і сплюнув.

– Ну, де? Не жартуйте, пане... Скажіть правду! Показуйте! За обшивку налилося, холодно, а ви жартуєте...

– Не мав би з ким та з пейсачами! Брати на плечі та й гайда!..

– Зараз, зараз! Не будьте такі гострі...

– А де комірниця?

– Ну, вона вже йде, тільки її не видно... Шльомку, бери речі! Пан резидент уже ведуть нас...

Дверник пішов по ключі й за хвилину повів носіїв до офіцин, де мала мешкати нова комірниця.

Кімната Оленецької була маленька й півтемна. Віконце, що виходило на мале трикутне подвір'я, було прислонене старою липою. В кутку стояла піч із кухонкою.

Жида засвітили ліхтарню, повісили її на гаку, що стирчав серед стелі, й зносили "меблі".

Незабаром кімната була умебльована й чекала своєї пані.

Коли носії хотіли відходити, надійшла Оленецька.

Була це стара, низька, згорблена жінка, з поморщеним пергаміновим обличчям і довгим носом. Дала жидам "на пиво", попрощала їх, пішла до кімнати й замкнулася на ключ.

Сторожева побігла зараз під вікно й хотіла підглянути, що робитиме нова комірниця, але віконце було вже закрите грубою хусткою й вона не побачила нічого.

* * *

Чи літо, чи зима, Оленецька ходила в шовковій вилинялій блюзці та в короткій, рябій, перкалевій спідничині. На голові носила старомодний чорний капелюх із білим струсиним пером. На плечі закидувала сіру, старанно позашивану пелерину, а шию обв'язувала червоною хусткою так, що ззаду телепався довгий, огняний язик.

Скільки років було в неї – не знав ніхто. Один сивий купець говорив, що запам'ятав

її такою, коли ще був малим хлопцем. Чи вона панна, чи вдова – не знав ніхто. Загалом говорили, що стара панна.

Відки брала гроші на життя – теж не знав ніхто.

Коли не коли з'являлась черниця, балакала з нею пару хвилин у сінях, і зникала.

Оленецька не мала ліжка; спала на старій поламаний софі й накривалася подертою ковдрою. Якась душа змилосердилася була над нею й справила їй залізне ліжко та гарну постіль. Але вона цей дарунок продала й далі спала на своїй старій поламаний софі та далі накривалася подертою ковдрою.

Раз на день, в полудень, вона виходила з кімнати, щоб купити собі їжу. Тоді замикала двері на ключ, робила над ними знак хреста й між одвірки вбивала шпильку.

Коли зустрів її хто по дорозі, буркотіла щось під носом і порскала слиною.

Комірники з камениці, де жила Оленецька, особливо жінки, незвичайно живо займалися нею. Але вона була для них темною загадкою, що її не могли розгадати ніяким робом. Це й було причиною, що довкола її особи творилися різні, суперечні, фантастичні казки. Для одних вона була героїнею сенсаційного роману, для інших жертвою чернечих інтриг, покутницею за якісь важні гріхи, для ще інших марнотраткою, старою чудачкою, або просто божевільною, про яку не варт тратити марного слова.

Оленецька мовчала й не показувала своєї душі нікому.

* * *

По двох роках свого життя в офіцинах, Оленецька захоріла. Два дні не виходила із своєї кімнати, і комірники з камениці були певні, що вона померла. Тоді двірник прикликав шлюсаря й цей витрихом відчинив двері.

Оленецька лежала на софі майже нежива. Віддих був у неї короткий. Серце билось слабо. Уста були зварені гарячкою.

Сторожева – на ім'я Ксеня – принесла чашечку чорної кави й силоміць напоїла її. На лікаря не було грошей, й Оленецьку взялася лікувати Ксеня. Це була старша досвідна жінка й зналася на зелах. У неї не було дітей, і кожну вільну хвилину вона присвячувала хворій самітниці. Щодня вона варила для неї ромен, шальвію, м'яту, якісь чудотворні корінці, й давала їй пити цю мішанину. Золоте серце Ксені та її солодкий голос і лагідні, добрі очі з'єднали собі хмарну душу недужої. Вона слухала її та приймала з її рук ліки й поживу. Крім неї, вона не допускала до себе нікого. А коли хто иньший з'явився в її кімнаті, схоплювалася із своєї поламаной софи, плювала й кидала на нього незрозумілі слова, так, що цей мусів зараз відходити.

Після трьох тижнів Оленецька видужала. В неї грошей було скупі й вона просто не знала, як має віддячитися своїй лікарці. Купувала ласощі, парила чай і вечорами запрошувала до себе Ксеню. Раніше хмарна й мовчазна, як сфінкс, тепер почала усміхатися до неї й несміливо, мов слимак ріжки, показувала їй кінчики своєї закривавленої душі.

II

Був чудовий майовий вечір.

Місяць сипав через відкрите віконце малої кімнати срібло на сиве волосся Оленецької. Квітки посилали їй у дарунок свої пахощі. Стара липа скрипіла під віконцем й оповідала їй якусь веселу казку, бо усміх снувався по її обличчі. А соловейко співав у садку любовну пісню.

На підлозі шипів самовар. Стара парила чай, була весела й сама говорила з собою:

- Де ж моя Ксеня? Чому не приходить? А є запашний чай... Є солодкі тістечка... Нектар! Амброзія!.. Гей, служба!..

Оленецька сплеснула в долоні, підскочила й почала виконувати якісь рухи танцюристи. Але скоро отямилася й засоромилася.

- Чи я збожеволіла? Ну, бачите, чого старій забагається...

Але ніхто не бачив її у підскоках, вона заспокоїлася, заслонила вікно й засвітила свічку.

Небавом скрипнули двері й непомітно увійшла Ксеня.

- Всякеє диханіє хвалить Господа Бога! - скрикнула удавано Оленецька.

- І я хвалю! - відповіла Ксеня.

- А-а!.. Прошу, прошу ближче! Високостойна пані зволють зайняти місце! Може, на оцей фотель?...

Оленецька ніби протирала очі й з вишуканою чемністю підставляла Ксені дерев'яний стільчик. Ксеня не сідала, лише дивувалася:

- Фі-фі-фі! Що я бачу?... У пані баль! Тістечка з кремом... пляшечка коньяку...

- Таки так, що баль! Раз козі смерть! Їдж, пий і веселися!

- Цісар був у пані?

- Що цісар?! Молодий королевич - як намальований...

Оленецька була сьогодні в незвичайно веселім настрою. Ксеня ще не бачила її такою.

- Але що тут балакати дурно! Ліпше пити чай, бо вистигне!..

Оленецька поставила на стіл дві чашки й налила чаю.

Дві приятельки посідали й пили чайок з коньяком та їли тістечка. А добрий, гарячий напитек робив жінкам збитки та малював на їхніх обличчях червоні камелії і кресав з очей іскри.

- Гей, гей, коли б вернулася моя молодість! Коли б заграла кров молода! Та що ж? Не вернеться молодість... Пропало!.. Смерть клепає косу! - зітхала Оленецька по пару чашках чаю з коньяком.

- Певне, мали гарну молодість, коли так бануєте за нею. Розкажіть, пані, я так люблю слухати, коли хто оповідає про свою молодість! - просила несміливо Ксеня.

Оленецька мовчала. Але коли Ксеня стала просити її своїм солодким голосом та гладити своєю теплою рукою її худі руки, вона промовила:

- Ви не думайте, що я завжди була така бідна, така дуже бідна, така саміська! Я не завжди була така стара, пом'ята, пожовкла, мов осінній листочок, битий негодою... Я була красива, з темно-синіми очима, з блискучим чорним волоссям, завше замаєна пахучими, багровими рожами... Ех, і сама ж я була рожею, дикою, колючою рожею!..

Колись молодую дівчиною я жила у своїх батьків, мов безжурна птаха, мов метелик барвистий. Гуляла, веселилася... Та на однім балю закохався в мені один молодий панич, Богдан Лелін. Стрункий, чудовий, гордий... Божеволів за мною. Молився до мене й тратив розум, коли бачив мене... А знаєте ви, Ксеню, що таке кохання?

Ксеня засоромилася й не відповіла нічого.

- Я вам скажу! Кохання - це вогонь, що диким полум'ям обхоплює ціле тіло. Це непоборима сила, що один пол кидає в обійми другого. Це голод цілого тіла! Закохана людина не бачить нічого, не чує нічого, не тямить нічого, - вона губить розум! Її душа кричить і шукає заспокоєння голоду. І заспокоює цю жадобу - тільки в сполуці двох відмінних полів, що знайшли себе силою таємничого споріднення. Коли злилися два полум'я в одно, перетопилися дві душі в одну - тріумфує кохання. Инакше - відіпхнута одиниця страждає, не раз огонь спалює її волю й вона кінчить самогубством, або до смерти носить у серці незагоєну рану... Ось справжнє кохання! Тріумф життя або танок смерти!.. Таким справжнім коханням кохав мене Богдан! А я? - Я була горда його палким коханням, розпалювала довкола себе вогонь, але сама була холодна. І це пімстилося на мені. Чи я кохала Богдана?... Ах, як я кохала його!.. А проте...

Коли раз на балконі, в тихий, зоряний вечір, Богдан тремтучими устами благав мене, щоб я назавсіди віддала йому своє серце, - я відмовила йому. Чому?... Або я знаю?... Він зблід, бо не сподівався цього й вийшов мовчки до саду. За хвилинку мені стало його жалко, я побігла за ним, але не застала його в саді. Слуги оповідали мені, що він сів на свого карого верхівця, натис на очі капелюха і помчав кудись. Я чим скоріше післала до нього гінця з листом, але він не застав його дома. Що діялося тоді в моїм серці, - годі описати. В мене було вражіння, немов грім ударив у моє серце й розшматував його на двоє. Я згубила половину свого "я" й не могла вже знайти його. Я довідувалася про Богдана листами й усно, але всякі сліди загинули за ним... І чому те кохання так пізно завітло в моїм серці? Чому?... Мій розум не в силі з'ясувати собі цього!..

Оленецька захлипала гірко, але скоро обтерла сльози й говорила далі:

- Мені не могло поміститися в голові, що маю втратити Богдана навіки, і завжди мала я надію знайти його й відплатитися йому за серце серцем. Я тужила за ним і бажала побачити його бодай у сонній уяві. Та моє побажання довго не сповнялося... Аж раз він з'явився мені у сні...

Десь іду я темним, густим бором, і захотілося мені пити. Дивлюся. Стоїть скеля, а з неї б'є вода. Наближаюся, щоб напиться тієї води. Протираю очі: таж це не скеля - це Богдан. Стоїть він, блідий, сумний, у чорнім убранні й тримається за серце. Богдане! - питаю - а де ж скеля, де вода? Спрага спалила мені уста, хочеться страшенно пити... - Я скеля, - відповідає Богдан - з мого серця тече вода й до кінця світа тектиме. Пий!

Тут зняв він свою білу руку із серця й з нього пустилася вода. Ні, не вода, а кров. І тече та кров, тече - тече... Далі зробилася з неї ріка. Я потопаю, кричу, і вже - вже маю втопитися, аж тут хтось схопив мене за руку і посадив у човен. Дивлюся - біля мене сидить Богдан. Срібний човен тягнуть білі лебеді, а десь далеко-далеко грають дзвони.

Жах обняв мене. Хочу кричати – так не можу. Пливемо мовчки далі. Пливемо... Богдан узявся знов за серце, кров перестала текти з нього, і ми причалили до пристані. А червона ріка, срібний човен і білі лебеді десь ділися. Богдан узяв мене за руку і веде... На небі ані одної зірки. Темно і лячно. Довкола нас літають чорні мотилі. Перед нами біжать босоногі дівчатка в білих шатах, з міртовими віночками на кучерявих головках, і одні з них присвічують нам смолоскипами, інші кидають нам під ноги багрові троянди, сині васильки й білі лелії. Так зайшли ми до якогось монастиря. Напроти нас вийшов чернець сивий, мов голуб, і повів нас до церкви. Там провів нам шлюбну присягу й говорив про подружні обов'язки. А коли ми вже відходили, я побачила перед собою велику срібну домовину. – Що це має значити? – я поспитала Богдана з острахом. – Не бійся! – відповів він, – це наша палата! І хотів втрутити мене до домовини, але я почала шарпатися, кричати і пробудилася в гарячці...

Цей сон мучив мене три дні. Страшне прочуття не давало мені супокою. Аж надійшов четвертий день; була це неділя. Пам'ятаю, як сьогодні... Старенька церква кликала срібними дзвонами на богослуження. Весняний вітер приносив через відчинені готицькі вікна запах ірисів та лілей. Одягаюся й чую стукіт кінських копит. Серце б'ється неспокійно в грудях. Що ж знову? Адже хіба нічого нового?... Хлопець привіз пошту. Вибігаю на ґанок. – Є що до мене? – питаю хлопця. – Є листи! – відповідає. Беру від нього торбу й нервово висипаю листи. Дивлюся – є до мене лист із Корфу. Від кого ж би? Розкриваю конверту – читаю... Ах, краще було осліпнути, запастися в глибоку могилу, як читати такого листа. Читаю й не вірю своїм очам. Чернець з Ґастурі писав коротко: "Всевишньому сподобалося покликати Богдана Леліна до своєї хвали. Просив вас, щоб ви простили йому, коли чим прогрішився проти вас, та замовили за його душу Отченаш. О. Аркадій".

Слова о. Аркадія вразили мене до глибини, і я впала, мов мертва, на землю. Батько на власних руках заніс мене до ліжка й сам занедужав з жури. Лікарі сказали, що я дістала запалення мізку, і втратили вже надію на моє одужання. Мати оповідала мені, що я часто схоплювалася з ліжка і з відкритими очима кричала несамовито: "О-о!.. Богдан!.. Сміється... Танцює... О-о!.. кров сочить з його серця... Давайте дзбанок, той великий, срібний!.. Наточимо крові! Справимо весілля!.. Геть беріть його!.. Ловіть!.. Ратуйте!.. О-о!.. Душить мене!.."

Коли я трохи подужала, взяла від батьків гроші й поїхала до Ґастурі, села, що лежить на острові Корфу. Там, недалеко від славної палати цісареві Єлисавети, що зветься "Ахілейон", стоїть на горбку монастир. У тім монастирі я знайшла старенького о. Аркадія й просила його, щоб він розповідав мені дещо про Богдана. Але о. Аркадій не багато вмів сказати мені про нього. Він рідко ходив до села й перший раз побачив Богдана, коли братчики принесли його півмертвого до монастиря. Ченці гаряче бажали врятувати молоде життя, але це їм не вдалося. Рана, що її завдав собі Богдан револьверовою кулею, була смертельна. Серце було порушене, й він мусів умерти. По смерті о. Аркадій знайшов у його кишені карточку з проською, що її й виповнив, піславши мені листа, про який згадувала.

Кілька місяців я майже прожила на Богдановій могилі. Довкола мене цвіли помаранчі й мигдали, а в моєму серці цвіла чорна квітка смутку. Я плакала, молилася, але все було запізно. Я поставила на могилі Богдана обеліск з білого мармору, посадила смутні кипариси, щоб плакали над його долею, але все було запізно, запізно...

Тим часом довідалася родина, де я пробуваю. Приїхав батько до Гастурі й силоміць забрав мене відти. Але дома я не могла жити і тинялася по світі. Як довго жили батьки, посилали мені гроші, коли ж вони померли, й я дістала спадок, – я гайнувала його. Рідня взяла мене в курателю. Літа йшли, я постарілась на чужині. Мій маєток меншав, і куратор писав мені, що коли не вернусь, то незабаром не матиму, з чого жити. Я вернулась, але краще було покінчити самогубством... Я застала руїну. Після обрахунку залишився мені невеличкий капіталік. Ці гроші примістив куратор при одному монастирі, мені дали келію, й я мала жити черницею. Але там я не могла довго витримати і – втекла. Гроші якби пропали!.. Черниця, що приходить до мене щомісяця, дає мені з моїх колишніх фондів стільки, щоб я не згинула з голоду... І так доживаю я свого віку!.. Остання жебрачка живе краще від мене!..

Оленецька попала у важну задуму, її обличчя захололо раптовно й було жовте, мов віск.

Ксеня не знала, що має робити з собою, їй було якось ніяково... Вона закрила своє бліде обличчя руками й відійшла мовчки.

А свічка догорала.

III

Так говорив раз равві Симеон: "Що за дбайливість виявив Всевишній при сотворенню оруддя мови! Всякі иньші важливі члени тіла лежать вільно зверху й ідуть просто вгору, або звисають униз. Лише язик сидить у ямі, покладений плоско, щоб завсіди міг лежати супокійно й тихо. А щоб завжди міг залишатись у тих природних межах, Господь обмуровав його двома стінами. Одна – зо слоневої кости; друга – з м'якої матерії. Щоб стримувати його невгамований огонь, Єгова обвів його навіть вічно текучим потічком. І що ж з того? Язик усе ж коїть багато лиха! Скільки то через нього горя, скільки знищення!"

Ці слова Симеона читала колись Оленецька. Вони нагадалися їй тепер, і пекли її мозок, мов розтоплене олово.

Стільки літ вона не дозволяла своєму мові переступати "природних меж" і добре було їй з тим. А тепер дозволила йому вільно погуляти і що вийшло з того?... Пониження й нестерта пляма сорому на чолі! І навіть було їй розкривати криваві рани свого серця? Адже тайна, яку вона так дбайливо берегла у собі, стала публичною власністю. Кожному вільно тепер заглянути в середину її серця зблизька й оплювати його... Ох, яка огида... Яка огида!..

Холодний піт виступив на чоло Оленецької. Розпука запустила кігті в її серце й немилосердно шарпала його.

Вона впала в безодню і не бачила виходу з неї. Оглянулася і привиділися їй гадюки.

Вони виповзали з усіх кутків кімнати, простягали свої страшні пащеки до неї й хотіли прогинути її.

Оленецька скрикнула божевільно. Кинулася до столика, вийняла свічку й засвітила її.

Гадюки поховалися по кутках. Зашелестіла стара липа.

Оленецькій здавалося, що хтось кличе її. Вона відслонила вікно й побачила труп'ячо-блідую голову Богдана, прив'язану за волосся до галуззя липи.

Оленецька мерщій заслонила вікно, очі закрила руками, сіла на софу й довго трусилася мов у лихоманці.

Потім відкрила очі й тривожно розглядалася довкола. Але, не побачивши нічого помітного, прижмурила очі й бажала заснути. Та сон не приходив...

Встала й хотіла ходити по кімнаті. Але втома й гарячка путали її ноги. А очі бачили різнобарвні цятки, що мішалися з собою й творили дивоглядні великі плями.

Сіла знову на софу й шептала щось ніби молитву. Перехрестилася й усміхнулася. Якась думка, наче огонь, блиснула в її замраченім мізку. Схопилася із софи, вхопила обіруч столик, поставила його на середину кімнати й вискочила на нього. Там зірвала з шиї червону хустинку, зробила з неї петлю, закинула петлю на шию, кінці її прив'язала до гака, що стирчав серед стелі, і відіпхнула столик ногою.

1913